

مبارزه با پول‌شویی

امنیت و ثبات اقتصادی را به ارمغان می‌آورد

اشاره:

«پول‌شویی» پدیده‌ای است که با پنهان نگه داشتن منشاء پول یا دارایی از آن به عنوان پولی پاک، قانونی و مشروع استفاده می‌شود و وارد چرخه اقتصادی می‌گردد. «تطهیر پول» اقدامی برای استفاده قانونی از پول‌های کثیف (حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی به ویژه قاچاق مواد مخدر، اسلحه و...) است که روند طبیعی فعالیت‌های اقتصادی را به مخاطره می‌اندازد.

مبارزه با «پول‌شویی» امروزه در دستور کار بسیاری از دولت‌ها قرار گرفته و صندوق بین‌المللی پول برای ایجاد شرایط پایدار و شفاف اقتصادی آن را ضروری اعلام کرده است. بسیاری از کشورها برای نخستین بار مقررات مبارزه با «پول‌شویی» را تهیه و تنظیم کرده و اعمال می‌نمایند. در ایران نیز لایحه مبارزه با پول‌شویی مراحل تصویب خود را می‌گذراند. در خصوص راه‌های پول‌شویی و پیامدهای آن اظهارنظرهای گوناگونی شده است. در این گزارش به بررسی موضوع پول‌شویی و راه‌های مقابله با آن و نیز پیامدهای منفی آن بر روند فعالیت‌های اقتصادی می‌پردازیم.

به طور کلی شفاف نبودن امور مالی و فقدان سیستم نظارتی قوی، مهم‌ترین عامل برای رواج «پول‌شویی» است. فروش مواد مخدر تأمین‌کننده عمده منابع مالی است که از طریق پول‌شویی وارد چرخه اقتصادی می‌شود. علاوه بر آن امروزه فروش غیرقانونی سلاح، قاچاق انسان، فحشا، اختلاس و ارتشاء، فعالیت‌های خرابکارانه (تروریسم) و تقلب‌ها در امور مالی (بازار سهام و...) مجاری هستند که تأمین‌کننده منابع و ثروت‌های غیرقانونی است که از طریق پول‌شویی به تطهیر پول می‌پردازند.

به عقیده کارشناسان، هر اندازه اقتصاد از شرایط رقابتی بیشتر فاصله بگیرد، بستری برای گسترش فعالیت‌های پول‌شویی آماده‌تر و گسترده‌تر خواهد شد. بدین ترتیب کشورهای دارای بازار غیررسمی (اقتصاد زیرزمینی)، نظام اداری ناسالم و ناکارآمد، نظام مالی غیرشفاف و دستگاه نظارتی ضعیف هستند، استعداد بیشتری برای گسترش اقدامات پول‌شویی دارند.

از این رو کشورهای در حال توسعه بیش از کشورهای پیشرفته برخوردار از نظام اداری و نظارتی قوی، مستعد پول‌شویی هستند. کارشناسان عقیده دارند که مهم‌ترین خطر پول‌شویی، تهدید اقتصاد ملی و غیراجرایی شدن سیاست‌های اقتصادی - اجتماعی است. کاهش بودجه دولت از جنبه درآمدهای مالیاتی، نوسان جریان سرمایه، نرخ ارز و نرخ بهره و... سبب می‌شود که سیاست‌های اقتصادی، کارآمدی خود را از دست بدهد و بازار از رقابت بیش از پیش خارج شده و فعالان اقتصادی و کارآفرینان تسوان رقابت و

یکسان انجام می‌شود. در کشورهای در حال توسعه، به لحاظ ضعف نظام اطلاعات، پول‌شویی راحت‌تر صورت می‌گیرد و فضای عملیاتی گسترده‌ای پیدا می‌کند.

در این گونه کشورها بنگاه‌های اقتصادی غیرقانونی با استفاده از روش‌های غیرمجاز و ارتباط با مسؤولان بانفوذ، به خدمات ویژه‌ای دسترسی پیدا می‌کنند و با استفاده از روش‌های برنامه‌ریزی شده برای فرار مالیاتی، پول کثیف را در عرصه اقتصادی تطهیر و به جریان می‌اندازند. در همین حال نظام یارانه‌ای برای برخی کالاها در کشورهای روبه‌رشد سبب می‌شود که رانت‌خواران با استفاده از تفاوت قیمت مصوب و بازار آزاد، از پول‌های غیرقانونی بیشتر استفاده کنند. در این میان شبکه بانکی بهترین وسیله برای تطهیر پول خواهد بود. از این رو بازسازی فضای حاکم بر شبکه بانکی مهم‌ترین اقدام برای جلوگیری از گسترش پول‌شویی است.

قدر مسلم آن است که حمایت مستقیم یا غیرمستقیم از انحصارهای بزرگ دولتی به ویژه در زمینه مالی سبب می‌شود که عرضه‌کنندگان و متقاضیان پول به بازار سیاه روی آورند و با گسترش نهادهای مالی غیرمستقیم و زیرزمینی، فضای مطلوب و غیرقابل نظارت برای تطهیر پول‌های غیرقانونی فراهم خواهد شد. با حمایت از واسطه‌های مالی (شبکه بانکی مؤسسه‌های اعتباری) سالم و بهره‌گیری

از آنجا که پول خصوصیت ذخیره‌سازی دارد و می‌توان منابع مالی را جمع‌آوری و مصرف را به تأخیر انداخت، منابع پس‌انداز از طریق واسطه‌های مالی مانند بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری برای سرمایه‌گذاری جدید در اختیار متقاضیان سرمایه (سرمایه‌گذاران) قرار می‌گیرد. اگر بخشی از پول در اختیار افراد ناصالح (فعال در قاچاق مواد مخدر، اسلحه، تروریسم و...) قرار گیرد و سپس بتواند به شبکه بانکی ورود نماید، قادر خواهد بود که ظاهری قانونی پیدا کند. بنابراین در جوامعی که برای نظام بانکی منشأ پول مورد سؤال نیست، منابع حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی به سهولت می‌تواند وارد شبکه بانکی شده و تطهیر گردیده و از آن خارج گردد.

این گونه منابع می‌تواند در چرخه اقتصادی شرایط غیررقابتی را گسترش داده و سرمایه‌گذاران و کارآفرینان را با شرایطی مخرب و نابودکننده مواجه ساخته و آنها را از عرصه رقابت خارج نماید. بنابراین پول کثیف پس از تطهیر نیز عامل مخربی برای پیشبرد اهداف و سیاست‌های اقتصادی - اجتماعی تلقی می‌شود.

به عقیده کارشناسان، مراحل عملیاتی پول‌شویی شامل ایجاد پول غیرقانونی، سندسازی، اختلاط مالی، تشدید و استقرار مجدد پول‌شویی است.

تقریباً در تمامی کشورهای مستعد برای پول‌شویی، این اقدام به شکل

سرمایه‌گذاری‌های مولد را از دست می‌دهند. به این ترتیب بازده اقتصاد در هر مرحله کمتر از قبل خواهد شد.

گسترش فساد اداری (رشوه‌خواری و اختلاس)، کاهش اشتغال مولد، اختلال در روند سرمایه‌گذاری، بی‌ثباتی و ناپایداری اقتصاد، رشد تورم و افزایش فاصله طبقاتی و... از پیامدهای زیان‌بار پدیده مذموم پول‌شویی است که از جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی بروز تنش‌های گسترده‌ای در جامعه را سبب می‌شود.

پول‌شویی که به تعبیر برخی کارشناسان، به کارگیری سازوکارهای قانونی برای انتقال یا سرمایه‌گذاری وجوه و منابع غیرقانونی است، مخاطره بالا در سرمایه‌گذاری، میل به سفته‌بازی (اقدامات سوداگرانه) و حرکت اقتصاد به سوی بازار و فعالیت‌های زیرزمینی را تشدید می‌کند که در نهایت بخش واقعی اقتصاد را متاثر می‌سازد.

هدف پول‌شویی، تخطی در فعالیت‌هایی است که سالم‌سازی و شفاف‌سازی اقتصاد را دنبال می‌کند و از طریق نظام پولی و بانکی امکان عمل پیدا می‌کند. پول‌های غیرقانونی با ورود به شبکه بانکی هر کشوری، تبدیل و خروج از آن، امکان دخول و ورود به فعالیت‌های اقتصادی قانونی را پیدا می‌کند و از طریق خرید و فروش سهام، دارایی‌های ثابت (مستغلات) و... به نوعی تطهیر می‌شود و منشأ اصلی خود را که از فعالیت‌های غیرقانونی تحصیل شده، مخفی می‌کند.

از مشاوره آن‌ها با سهولت بیشتری می‌توان با پول‌شویی مبارزه کرد. اما اگر نتوان میان واسطه‌های مالی، شفافیت قابل قبول و اعتمادی را ایجاد نمود، نوعی اختلاط مالی به وجود می‌آید که فرآیند پول‌شویی را تسهیل و تشدید می‌کند.

برخی کارشناسان اختلاط مالی را پیچیده‌ترین مرحله پول‌شویی قلمداد می‌کنند که در این مرحله مبادلات پولی از طریق نهادهای واسطه‌ای کارگزار مالی صورت می‌گیرد. زمانی که پیچیدگی اختلاط مالی جنبه دادوستد بین‌المللی پیدا می‌کند، به مراتب گسترش می‌یابد. فقدان منشور و مقررات بین‌المللی برای مبارزه با پول‌شویی در اغلب کشورها و رعایت نشدن قوانین موجود برای مبارزه با آن، پیچیدگی یادشده را به مراتب بیشتر می‌کند.

با توجه به آمارهای جهانی مبنی بر آن که سالانه ۵۰۰ میلیارد تا ۱/۵ تریلیون دلار درآمد ناشی از خرید و فروش مواد مخدر و سایر جرایم سازماندهی شده به روش‌های مختلف به دارایی‌های قانونی تبدیل می‌شود. به عبارت دیگر از طریق عملیات پول‌شویی چنین منابع کلانسی به روش‌های گوناگون تطهیر می‌شود.

آمار انتشار یافته از سوی سازمان همکاری اقتصادی و توسعه نشان می‌دهد که دانمارک در مبارزه با پول‌شویی رتبه اول در جهان را دارد. در مقابل سوئیس و اتریش بیشترین

زمینه‌ها را برای پول‌شویی دارند و به عنوان بهشت پول‌شویی در جهان مطرح هستند. در این رتبه‌بندی ایران رتبه هشتاد و ششم در مبارزه با پول‌شویی را دارد.

برای مبارزه با پول‌شویی در سطح بین‌المللی، منشورها و قوانینی تدوین شده که یکی از آنها قانون مبارزه با پول‌شویی اتحادیه اروپا است که در سال ۱۹۹۱ تصویب شد. بر اساس این قانون، احراز هویت مشتریان در دادوستدهای بیش از ۱۵ هزار یورو، نگهداری اسناد تا پنج سال و گزارش موارد مشکوک ضروری اعلام شده است.

با این حال فرآیند پول‌شویی در جهان پس از حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ (حمله به برج‌های دوقلوی مرکز تجارت جهانی در نیویورک و برخی شهرهای دیگر) بیش از پیش مورد توجه قرار گرفت.

در ایران نیز لایحه قانونی مبارزه با جرم پول‌شویی مراحل نهایی تصویب را می‌گذراند.

کارشناسان در خصوص قدرت بانکداری اسلامی در جلوگیری از جرم پول‌شویی عقاید گوناگونی دارند. اکثر کارشناسان بر این باور هستند که ایران برای دستیابی مؤثر به یک نظام اقتصادی سالم به قوانین و مقررات بازدارنده علسیه مفساد اقتصادی نیازمند است که لایحه مبارزه با جرم پول‌شویی مهمترین بخش آن را تشکیل دهد.

به عقیده «دکتر حسین حشمتی» مدرس دانشگاه، یکی از شرایط صحت معامله در بانکداری اسلامی، تأمین اهلیت مبادله‌کنندگان است. بنابراین چنانچه بتوان ثابت کرد سپرده‌ای در بانک اسلامی از طریق غیرمجاز تجهیز شده، برپایه نص صریح قرآن کریم، بلافاصله باید ضبط و به صاحبان اصلی آن بازگردانده شود.

در بانکداری اسلامی شرط تأمین اهلیت معامله‌کنندگان اعم از معامله بانکی و غیربانکی ضروری است و بر حسن سابقه و شهرت اشخاص که در بانک‌ها و مؤسسات مالی سپرده‌گذاری می‌کنند، تأکید بسیار شده است.

حشمتی در گفت‌وگو با خبرگزاری جمهوری اسلامی تصریح کرد: بر اساس قانون اساسی، دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، فسار، سوءاستفاده از موقوفات، مقاطعه‌کاری، معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی و... را گرفته و به صاحب حق رد کند.

یکی از ویژگی‌های بانکداری اسلامی، حذف ریشه‌ای پدیده پول‌شویی است و تحریم معاملات ربوی متوجه ریشه و انگیزه پول‌شویی است.

لایحه مبارزه با پول‌شویی در ایران در ۹ ماده به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه شد. ضرورت جلوگیری از تبدیل، نقل و انتقال، پذیرش یا تملک دارایی‌ها با منشا

غیرقانونی، ضرورت نظارت مؤثر و کارا تر بر گردش پول و کالا، ارتقای سطح شفافیت و انضباط مالی در اقتصاد کشور به منظور اتخاذ فرآیندی منسجم برای مبارزه با جرم پولشویی و رفع مشکلات، نیازها و نارسایی‌های قانونی مربوطه در راستای حمایت از هر گونه فعالیت اقتصادی سالم را می‌توان از مقدمات توجهی در تدوین لایحه مبارزه با جرم پولشویی دانست.

در این لایحه تشکیل شورایی برای مبارزه با پولشویی به ریاست معاون اول رئیس جمهوری و عضویت وزیران امور اقتصادی و دارایی، بازرگانی، اطلاعات، دادگستری، رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، رئیس کل بانک مرکزی و دادستان کل کشور پیش‌بینی شده است.

در این لایحه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هدایت و ارایه راهکارهای اجرایی، اظهارنظر درباره آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون و لوایح موردنیاز، انجام هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی، اتخاذ تدابیری برای مشارکت بخش‌های خصوصی، تعاونی و عمومی غیردولتی در مبارزه با پولشویی بر عهده این شورا قرار گرفته است.

به گفته وزیر امور اقتصادی و دارایی، در این لایحه تلاش شده تا وجوه حاصل از هر نوع فعالیت اقتصادی زیرزمینی در ایران یا کشورهای دیگر، مانند قاچاق مواد مخدر، اسلحه و سایر اقدامات غیرقانونی که وجوه حاصل از آنها به

عنوان پول ناسالم شناخته می‌شود، بتواند برای پولشویی از نظام اقتصادی ایران استفاده کند.

مهندس طهماسب مظاهری، بهترین ابزار مبارزه با قاچاق را مقابله با پولشویی دانست و گفت: در اغلب کشورهای دارای قانون مبارزه با پولشویی، قاچاق بسیار محدود است و قاچاقچیان این کشورها نیز پول خود را در کشورهای فاقد قانون پولشویی تطهیر می‌کنند.

«دکتر سعید شیرکوند» معاون اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی نیز پولشویی را حلقه کامل‌کننده اعمال مجرمانه‌ای دانست که در اقتصاد کشورها صورت می‌گیرد و هر چه دامنه این اعمال افزایش یابد، دامنه پولشویی نیز گسترده‌تر می‌شود.

وی با تأکید بر ضرورت تصویب قانون مبارزه با پولشویی، شبکه بانکی، بازار بورس اوراق بهادار، خرید و فروش اوراق قرضه عمومی، کارت‌های اعتباری و خرید و فروش سکه، طلا، ارز، دارایی و مستغلات را کانون‌های پولشویی برشمرد.

به گفته وی، قانون مبارزه با جرم پولشویی با شیوه مشخص و آیین‌نامه‌های اجرایی، کلیه این نهادها و مؤسسه‌ها را ملزم می‌کند تا به منظور امکان شناسایی پول‌های کتیف در راستای مبارزه با جرم پولشویی، بر اساس آیین‌نامه مصوب اقدام کنند.

وی تأکید کرد: تصویب این قانون برای اقتصاد کشور ضروری است، زیرا

در صورت نبود آن، قوانین پیشین و حلقه‌های ماقبل برای مبارزه با مفاسد اقتصادی ناقص است.

دکتر محمد نوبخت، عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس شورای اسلامی نیز چندی پیش در «میزگرد پولشویی و اقتصاد بین‌الملل» با اشاره به بررسی پیش‌نویس لایحه قانون جامع بازار سرمایه در کمیسیون اقتصادی دولت، اظهار امیدواری کرد که با تصویب آن در مجلس مقابله با پولشویی به صورت قانون درآید.

وی تصویب قانون مقابله با پولشویی را برای عضویت ایران در سازمان جهانی تجارت و جلب اعتماد مجامع بین‌المللی ضروری دانست و گفت: با تصویب این قانون، مقابله با فعل و انفعالات غیررسمی در داخل کشور و مبارزه با فساد مالی به صورت قانونی درمی‌آید.

نوبخت عضویت در معاهدات بین‌المللی مربوط به پولشویی و استفاده از امکانات آنها برای مقابله با پولشویی را ضروری دانست و گفت: اگر عضو معاهدات مالی و پولی بین‌المللی شویم، مصونیت ما در مقابل پولشویی بیشتر می‌شود.

وی تصریح کرد: کشورهایی که بازار گسترده غیررسمی، نظام اداری ناکارآمد، نظام مالی غیرشفاف و کمبود منابع مالی دارند، مستعدترین کشورها برای عملیات پولشویی محسوب می‌شوند و همه این ویژگی‌ها در اقتصاد ایران وجود دارد و بنا به

اظهارات معاونت وزارت امور اقتصادی و دارایی ۴۰ درصد اقتصاد ایران غیررسمی است.

نویخت با اشاره به چهار برابر شدن شمار کارکنان دولت در دو دهه گذشته و نصف شدن دریافتی آنان به قیمت‌های ثابت در این دوره زمانی گفت: این شرایط زمینه را برای فعل و انفعالات غیرقانونی از جمله پول‌شویی در نظام دولتی به دلیل نیاز مالی کارکنان دولت مستعد می‌کند.

وی با اشاره به یک گزارش رسمی گفت: حدود دو میلیارد دلار اکنون دز بازار غیررسمی و در خیابان‌های تهران دادوستد می‌شود که بخش عمده آن از راه‌های غیرقانونی تأمین شده است.

از سوی دیگر، آماره‌های غیررسمی حکایت از آن دارد که سالانه نزدیک به ۶ میلیارد دلار کالای قاچاق از مبادی ورودی غیرگمرکی و کنترل نشده، وارد ایران می‌شود.

به عقیده برخی کارشناسان، در شرایطی که مدیریت پولی و ارزی کشور خود عرضه کننده اصلی ارز در بازار است و با فروش و تبدیل آن به ریال برای اداره کشور، منابع ریالی تأمین می‌کند و برای جلوگیری از کاهش نرخ ارز، تبدیل را در خارج انجام می‌دهد، یک جریان پولی مالی صورت می‌گیرد که منشأشناسی پول را خدشه‌دار می‌سازد.

در همین حال اختصاص حجم بالایی از گردش پول در ایران به

چک‌پول که بخشی از شبکه مبادلات اقتصادی است، می‌تواند منشأیابی پول را به شدت مختل کند. همچنین فروش اوراق مشارکت بی‌نام، امکان دستیابی را برای اشخاص سالم و مجرم یکسان پدیدار می‌سازد و می‌تواند یکی از موانع اجرایی شدن قانون مبارزه با جرم پول‌شویی باشد.

به گفته برخی کارشناسان، کوتاه کردن دست واسطه‌گران مالی غیرمتمثل از ساختار پولی - مالی کشور به ویژه شبکه بانکی نیازمند عزم ملی است تا بتوان نقدینگی را در جریان سالمی برای رشد و شکوفایی اقتصادی هدایت نمود.

در همین حال توان بانک‌های خصوصی در مقابله با پول‌شویی بیش از بانک‌های دولتی توصیف شده، اما چنانچه نظارتی بر فعالیت آنها صورت نگیرد، می‌تواند بهتر از بانک‌های دولتی فرآیند پول‌شویی را تسهیل کند.

در بانک‌های دولتی انگیزه برای احراز هویت و شناخت دقیق از معامله‌گران کمتر است، اما به لحاظ اهمیت سودآوری در بانک‌های خصوصی، آنها نیازمند داشتن شناخت دقیق‌تری از مشتریان خود هستند و می‌توانند ضوابط شرعی را مطلوب‌تر رعایت و اجرا کنند.

توسعه فناوری الکترونیک نیز می‌تواند برای کسانی که درصدد سوءاستفاده و توسعه پول‌شویی باشند، شرایط مساعدی را فراهم کند.

اگر همزمان با توسعه فناوری الکترونیک و جهانی شدن اقتصاد، سیاست‌های پولی و مالی به صورت کلاسیک تداوم یابد، اقتصاد با چالش‌های بازدارنده‌ای مواجه می‌شود که مهمترین آن پدیده پول‌شویی است.

به عقیده کارشناسان، تشویق نهادهای ناظر مالی به آموزش کارکنان، توجه به فناوری‌های جدید و امکاناتی که این ابزار را برای پول‌شویان فراهم می‌کند، و ایجاد موانعی برای مقابله با آن و اعمال معیارهایی که پیگیری پول‌های مشکوک را امکان‌پذیر می‌سازد، از راهکارهای مقابله با پول‌شویی است.

در پایان باید گفت که به عقیده بسیاری از کارشناسان تصویب و اجرای قانون مبارزه با پول‌شویی یکی از اقدامات مفید و زیربنایی دولت برای ریشه‌کنی فساد مالی است. اجرای قانون نه تنها امنیت سرمایه را به خطر نمی‌اندازد، بلکه می‌تواند به برقراری امنیت و ثبات اقتصادی در کشور منجر شود. هر اندازه که از اقتصاد دولتی فاصله گرفته شود، زمینه برای مبارزه با پول‌شویی و ایجاد فضای سالم رقابتی در اقتصاد بیشتر فراهم خواهد شد.

